

Türkiye'den Büyük Hayal Kırıklığı...

MUSTAFA RUHİ ŞİRİN

Yüzde Yüz Çocuk Hakları Anlayışı

Çocuk Vakfı, cenin haklarından başlayarak, doğuştan ve sonradan kazanılmış bütün hakları çocuğa ve onuruna saygıya dayalı bir anlayışla hayata geçirmek ve çocuğun yararının önceliğinden yana taraf olmak amacıyla kuruldu (Çocuk Vakfı Çocuk Bildirisi, madde 1).

Çocuk Vakfının çocukla ilgili her ödevinde, 'çocuğun öncelikli yüksek yararı' doğrultusunda çocuk görüşü alınarak ve çocuğu ilgilendiren her konuda bilgilendirilerek katılımın sağlanması öncelikli ilke olarak belirlenmiştir (Çocuk Vakfı Çocuk Bildirisi, madde 4).

Çocuk Vakfının 'yüzde yüz çocuk hakları anlayışı' şu yaklaşıma dayanmaktadır:

- Dünyaya gelen hiçbir çocuk için dil, ırk, cinsiyet, inanç ayrımı yapılamayacağı gibi, zekâ ve yetenek ayrımı da yapılamaz; bütün çalışmalar kültür, medeniyet ve coğrafya farkı gözetilmeksizin, 'adalet' temelinde yürütülür.
- Çocukla ilgili 'yüzde yüz çocuk hakları anlayışı'nda adalet, iyilik ve hak temelli yaklaşım eksiksiz şekilde uygulanır (Çocuk Vakfı Çocuk Bildirisi, madde 6).

Çocuk Vakfı, 30 yıl boyunca, çocuk ödev ve görevlerinde insanın doğuştan ve sonradan kazanılmış bütün hakların hayata geçirilmesi için çocuğa ve onuruna saygıya dayalı bir anlayışı savunmaktadır (Çocuk Vakfı Çocuk Bildirisi, madde 2).

Özel Yetenekli Çocukların Eğitimi Sayısı için kaleme alınan yazıya bu açıklamalarla başlamamızın birkaç nedeni var: 2004 yılında düzenlediğimiz I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresinden (www.ustunyeteneklicocuk.com).

org) bu yana, Çocuk Vakfını “zekâ ve yetenek eğitimi” ile sınırlandırma yönünde bir algı oluşturmak isteyen çevreler de oldu. Ne bu algı doğru ne de Çocuk Vakfının çocuk ödevleri bir alanla sınırlıdır. Çocuk Vakfının Çocuk Ödevleri Kronolojisi¹ incelendiğinde görülebileceği gibi, Çocuk Vakfı, çocuk haklarının birçok boyutuyla ilgilenmiş çocuktan yana bir kuruluştur.

Bu noktada kısa bir parantez açmak yerinde olacaktır: Çocuk Vakfı, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi (www.turkiyecocukhaklarikongresi.org) ile çocuk hakları kültürü temelinde I. Türkiye Çocuk Hakları Stratejisi ve Uygulama Planı (2013-2017) belgesinin ev sahipliğini yapmıştır. Türkiye'nin bu ilk Çocuk Hakları Strateji ve Uygulama Planı ile ülke ölçekli çocuk ödevine şu vizyon cümlesi ile emek veren çocuk, yetişkin ve paydaş kuruluşları selamlıyoruz:

Çocuğun yüksek yararının bütün yararlardan öncelikli olduğunu kabul ederek, yaşama, gelişme, korunma ve görüşünün alınması hakkı ile ayrımcılığın önlenmesini esas alan, çocuk hakları kültürü temelinde bir çocukluğun yaşandığı Türkiye.

Ne yazık ki bu Çocuk Hakları Strateji ve Uygulama Planı'nın Gerekçe ve Hedefleri budanmış bir dokümana dönüştürülerek 14 Aralık 2013 tarih ve 28851 sayılı Resmi Gazete'de yayımlansa da hiçbir amacı ve eylemi hayata geçirilmeden dönemi sona ermiş bir belge olarak çocukluk tarihimiz içindeki yerini almıştır.

Niçin Zekâ ve Yetenek Eğitimi?

Türkiye, zekâ ve yetenek eğitimi konusunda ülke ölçekli politikadan yoksun bir ülke görünümü içindedir. Muhafazakâr çevreler, klasik dönemde eğitim ekolleri arasında zirvelerden biri olan “Enderun mektebi” hayaliyle avunmaktadırlar. Öteden beri örgün eğitim sisteminin en cılız olduğu alanın, zekâ ve yetenek eğitimi alanı olduğu ise ortak bir kabuldür. Şimdiye kadar gerçekleşen 19 Millî Eğitim Şûrası kararları, akademik tezler, kongre yayınları ve raporlar incelendiğinde görüleceği gibi, özel yeteneklilerin eğitimi konusunda Türkiye’de 2000’li yıllara kadar ne bütüncül bir bakış ne süreci harekete geçirecek bir fikir ne toplumsal talep ne de eğitim politikası ortaya koyacak bir irade ortaya çıkabilmiştir.

Ne yazık ki eğitim sisteminin zekâ ve yetenek eğitimine göre yapılandırılması yönündeki öneriler göz ardı edildiği gibi, MEB, bu alanı Fen Liseleri, Meslek ve Sanat Okulları, Konservatuvarlar yanında 1995’ten

1 www.cocukvakfi.org.tr / Hakkımızda / Tanıtım bölümü.

bu yana BİLSEM'lerle sınırlamakla oyalanmaktadır. Eğitim tarihimiz içinde dönem dönem bu vasat yaklaşım eleştirilse, önerilerde bulunulsa ve Beş Yıllık Kalkınma Planlarında bu konular yer alsada Türkiye'de zekâ ve yetenek eğitimi ortada kalmıştır.

Türkiye'de zekâ ve yetenek eğitiminin sarmala dönüşmesinin birkaç diğer öncelikli nedeni şöyle sıralanabilir: Doğuştan bağışlanan zekâ ve yeteneği geliştirecek yöntem, model ve pedagojik tecrübe yoksunluğu; sözde eşitlikçi eğitim yaklaşımı ile zekâ ve yeteneklerin normalleştirilmesi ve budanması; insan kaynağı planlamasından yoksunluk; eğitim bilim çevreleri ve üniversitelerin bu alanla ilgili yetersizlikleri; çocukla ilgili sanat ve bilim konusunda politikasızlık; temel bilimlerin önemini kavranamayışı vd...

Türkiye, dünyada beyin göçü anlayışının bilgi ve beyin dolaşımı anlayışına dönüştüğü bir evrede, 'çocuk beyin göçüyle karşı karşıya gelmiştir. Önceki yıllarda üniversite öğrencileri lisansüstü eğitim için yurt dışına giderken, son çeyrek yüzyılda lise, orta ve ilkokul öğrencileri nitelikli eğitim almak için küresel eğitim pazarına göç ediyorlar. 2008-2018 yılları arasında eğitim için yurt dışına giden çocuk sayısı MEB kayıtlarına göre 216,444'tür. Taçkırın salgınıyla aralanan ve durma noktasına gelen bu çocuk beyin göçünün salgın sonrası tekrar hızlanacağını tahmin etmek ise hiç de zor değildir. Çünkü Türkiye'de özel yetenekli çocuklar için nitelikli eğitim ortamı sağlanamamıştır. Burada ardışık iki soru sorabiliriz: Zekâ ve yetenek eğitimi göz ardı eden ülkemizin bu derin acısının sorumluları kimlerdir? Bu çocuk göçü karşısında sorumlular hangi tedbirleri almıştır? Çok kısaca vurgulamak gerekirse, Türkiye'de dünden bugüne bu hayati meselenin sahibi yoktur...

Üstün Yetenekli Çocuk Yaklaşımından Özel Yeteneklilerin Eğitimine

Türkiye'de üstün yeteneklilerin eğitimi tarihi yazılırken çok sayıda çalışma ve öneri hakkında not düşülürken bu notların neredeyse tamamının bu alanın eğitimindeki ayrıntılardan ibaret olduğunu fark etmek zor olmayacaktır. Cumhuriyet öncesi ve sonrası eğitim modellerinin amaç ve hedefleri farklı olduğu için bu iki dönemi mukayese etmek ise yanıltıcıdır. Sonuç: Cumhuriyet Dönemi'ndeki bazı çalışmalar örgün eğitim içinde öngörülmüş olsa da bu sistem bugüne kadar bütüncül bir ekosisteme kavuşturulamamıştır.

Üstün yeteneklilerin eğitimine ilk köklü öneriler 2004 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın himayelerinde gerçekleştirilen I. Türkiye Üstün

Yetenekli Çocuklar Kongresi² ile gündeme getirilmiştir. Çocuk görüşü alınarak (*Bence, Biz/ Çocuk Görüşü Kitabı*, 2004), *Durum Tespiti Ön Raporu* ve *Politika Önerileri Ön Raporu* ile düzenlenen Kongre üstün yetenekli çocukların eğitimi için Türkiye’de ilk önemli atılım olmuştur.

Bu kongrenin *Kongre Tutanağı ve Kararlar Kitabı, Politika ve Strateji Belirleme Raporu* Eylül 2004’ten Aralık 2010 tarihleri arasındaki Millî Eğitim Bakanları tarafından askıda tutulmuştur. Çocuk Vakfının ısrarlı önerileri sonrasında Çocuk Vakfı, Millî Eğitim Bakanlığı, TÜBİTAK-TÜSSİDE iş birliği ve Prof. Dr. Füsün Akarsu’nun danışmanlığında 29 Eylül 2011 tarihinde sonuçlandırılan I. Türkiye Yeteneklerin Geliştirilmesi ve Uygulama Planı (2012-2016) belgesi ise³ vizyon cümlesi dışında dönemin Millî Eğitim Bakanı Ömer Dinçer tarafından yok sayılmış, BİLSEM’lerle sınırlı vasat bir uygulama belgesi ile Bakanlık ve Türkiye oyalanmıştır. 14 Aralık 2013 tarih ve 28851 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan söz konusu tarihi belgenin vizyon cümlesi şöyle belirlenmişti:

Her tür yeteneğin gelişiminin desteklendiği; yetenekli bireylere merak, araştırma ve yaratıcılığa zemin oluşturan ileri düzeyde öğrenme ortamlarının doğal olarak sunulduğu ve bütün yeteneklerin değerlendirildiği bir Türkiye.

Çocuk Vakfı, bu çalışmalarda ortaya çıkan sonuçları ve eğitim bilim alanındaki gelişmeleri de dikkate alarak ‘üstün yetenekli çocuk eğitimi’ kavramı yerine, ‘özel yetenekli çocukların eğitimi’ kavramını önermiş ve bu öneri Türkiye’de ortak kabule dönüşmüştür...

Yine Çocuk Vakfının önerisi ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın talimatıyla Prof. Dr. Aydın Gülan’ın Başkanlığında hazırlanan *Türkiye Yetenekleri Geliştirme Kurumu Gerekçeli Kanun Taslağı* (2012), dönemin başbakanının Aralık 2010 yılında müsteşarı Efgan Ala’y talimatına rağmen hâlâ Ankara’da askıda bekletilmektedir.

Birinci Kongre ile öneriler kurum modeli, aradan geçen on beş yıllık süreye rağmen güncelliğini koymaktadır. Bugün için daha önemli bir işlevi yerine getireceğini öngördüğümüz kurumun amacını bu satırlara not düşmekle yetinelim:

Türkiye Yetenekleri Geliştirme Kurumu’nun amacı; bireylerdeki yeteneklerin belirlenmesi, geliştirilmesi, ülke yararına verimli hale getirilmesi için gerekli

- 2 Çocuk Vakfının önerisiyle Marmara Üniversitesi, Millî Eğitim Bakanlığı iş birliğinde ve Prof. Dr. Adnan Kulaksızoğlu’nun Kongre Başkanlığında 23-25 Eylül 2004 tarihinde gerçekleşmiştir. www.ustunyeteneklicocuk.org
- 3 www.cocukvakfi.org.tr / Özel Yetenekli Çocukların Eğitimi Araştırma Merkezi bölümünde incelenebilir.

*strateji ve politikaları tespit etmek, araştırma-geliştirme ve uygulamaları özendirme, gerekli alt yapı ve araçların oluşturulmasını ve geliştirilmesini sağlamak, ilgili kurum ve tüzel kişilerle işbirliğini kurmak, ülkede yeteneklerin geliştirilmesi kültürünü yaygınlaştırmaya yönelik faaliyetleri yürütmek amacıyla Türkiye Yetenekleri Geliştirme Kurumunun (YGK) kuruluş, görev ve yetkilerinin düzenlemektir.*⁴

Bir İlk Umut ve Büyük Bir Hayalin Sonu

Millî Eğitim Bakanlığı tarihi boyunca “özel yetenek”lilerin eğitimi alanın bileşenlerini kapsayacak boyutta ilk defa Ekim 2018 tarihinde bir hedef olarak 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi⁵ ile gündeme getirilmiş ve bu belgede şu üç ana hedefe yer verilmiştir. *Özel yetenekli öğrencilere yönelik kurumsal yapı ve süreçler iyileştirilecek; özel yetenekli öğrencilere yönelik tanılama ve değerlendirme araçları daha ileri seviyeye taşınacak; özel yetenekli öğrencilere yönelik öğrenme ortamları, ders yapıları ve materyalleri geliştirilecek...* Bakan Ziya Selçuk bu hedefleri de içeren bir yaklaşımla, “Eğitimi bir ekosistem olarak görmeyi ve sistemin tüm alt bileşenlerini eş zamanlı tasarlamayı” öngören bir yöntem önermişti.

Söz konusu 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi’nde yer verilen özel yeteneklilerin eğitiminde belirlenen hedef, amaç ve eylemlerin kaynağı 2004 yılında gerçekleştirilen Birinci Kongre Kararları ile Birinci Strateji Belgesi ve Uygulama Planı (2012)’dir.

Çocuk Vakfı, Bakan Ziya Selçuk’a özel yeteneklilerin eğitimi yol haritası için Özel Yeteneklilerin Eğitimi Çalıştayı⁶ düzenlenmesini önermiş; Ocak 2019 tarihinde düzenlenen bu çalıştay için Birinci Strateji Belgesi’nin vizyon cümlesi benimsenmişti. Özel Yeteneklilerin Eğitimi Çalıştayında şu sonuca ulaşılmıştı: Özel yeteneklilerin eğitimi için belirlenen Değerler, Ölçütler ve İlkeler doğrultusunda 10 Stratejik Amaç ve 41 Eylemden oluşan Çalıştay Raporu⁷ Özel Yetenekliler Eğitimi Yol Haritası ile Millî Eğitim Bakanlığı somut adımlar atabilir.

Çocuk Vakfı, 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi’nde ortaya koyduğu hiçbir amaç ve eylemin gerçekleşmesi için somut adım atmaması nedeniyle, 25 Ekim 2019 tarihinde Bakan Selçuk’a “Değerlendirme Bilgi Notu” göndermişti. Vizyon

4 www.cocukvakfi.org.tr / Özel Yetenekli Çocuklar Araştırma Merkezi bölümü.

5 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi, MEB Yayını, Ankara, Ekim 2018, s. 59-63.

6 www.cocukvakfi.org.tr / Özel Yetenekli Çocuklar Araştırma Merkezi bölümü.

7 www.cocukvakfi.org.tr / Özel Yetenekli Çocuklar Araştırma Merkezi bölümü.

Belgesinin açıklandığı Ekim 2018 tarihinden bu yana ortaya çıkan sonuca gelince: Özel yetenekliler eğitimiyle ilk umut söndüğü gibi, Bakan Selçuk bütün bu süreçlerin içinde yer alan çocuk ve yetişkinler yanında, eğitim bilimcilerin de Türkiye kadar büyük bir hayal kırıklığı yaşamalarına neden olmuştur.

Özür Dileme Çağrısı

Sözün burasında tarihe iki not daha düşmek zorunlu olmuştur: Çocuk Vakfının ısrarlı çağruları sonrasında TBMM’de temsil edilen dört partinin önerileriyle Mart 2012 tarihinde kurulan, TBMM Üstün Zekâlı Çocuklar Araştırma Komisyonu Üyeleri başta olmak üzere, söz konusu Araştırma Komisyonunun kurulmasını talep eden ve hazırlanan Araştırma Raporu’nun TBMM Genel Kurulu’nda müzakeresini kayıkçı kavgasına dönüştüren Milletvekillerinin yanı sıra, istisnasız şimdiye kadar görev yapmış Millî Eğitim Bakanları, bürokratları, Başbakan ve Cumhurbaşkanlarının bu ülkenin doğmuş ve doğacak çocuklarına büyük ve anlamlı özür borçları olduğunu düşünüyoruz...

Tarihe düşeceğimiz ikinci not ise eğitim bilimci Millî Eğitim Bakanı Ziya Selçuk ile ilgilidir: Ziya Selçuk, zekâ ve yeteneğin nasıl istismar edildiğine odaklı ve ne yapılması gerektiğini ortada bırakan “Çok normal” başlıklı bir yazı yazmıştı (Hürriyet gazetesi, 4 Şubat 2015). Ziya Hoca yazısında, “Çocuk Vakfının defalarca gündeme getirip sağlam bir zemine oturtmaya çalıştığı bu konu, saman alevi gibi parlatılıp bırakılıyor.” cümlesine yer vermişti. Bu cümlenin öznesi kim? sorusu sorulduğunda öznenin ‘zekice’ muğlak bırakıldığı fark edilecektir. 2015 tarihinde bu yazının yayınlandığı gün Çocuk Vakfının günlüğüne Ziya Selçuk için üç soru kaydetmiştim: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı göreviniz sırasında niçin müfredatı ‘çoklu zekâ’ yapılandırmasıyla sınırlandırdınız? TBMM Üstün Zekâlı Çocuklar Araştırma Komisyonu’ndaki tespit ve önerilerinizi niçin TTK Başkanı iken bu alanı sarmala dönüştüren sorumlulara iletmekten kaçındınız? Çocuk Vakfının özel yeteneklilerin eğitimi konusunda “saman alevi gibi parlatıp bıraktığı” hangi çalışma olduğunu açıklar mısınız?

Ve şimdi eğitim bilimci Ziya Selçuk Millî Eğitim Bakanı. Soruyoruz ve cevabını bekliyoruz: *2023 Eğitim Vizyonu Belgesi*’nin Özel Yetenekliler Eğitimi bölümüne yazdığınız hedefler, amaçlar ve eylemleri, bu alanı “saman alevi gibi parlatıp bırakmak” için mi kaleme almıştınız?

2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı incelendiğinde görüleceği gibi, programın eğitimle ilgili bölümünde *2023 Eğitim Vizyonu Belgesi*’ndeki Özel

Yetenek Eğitimi bölümünün hiçbir hedef ve amacına yer verilmemiştir (27 Ekim 2020 tarih ve 31287 sayılı Resmi Gazete). Evet, Bakan Selçuk'un, TBMM Üstün Zekâlı Çocuklar Araştırma Komisyonu Üyeleri gibi, bir umudu söndürdüğü, doğmuş ve doğacak çocuklarımızın hayalleriyle oynadığı için özel yetenekliler eğitimi alanına emek verenlere daha büyük bir özür borcu vardır...

Özel yeteneklilerin eğitimi konusunda yakın gelecekte somut bir adımın atılması ihtimali var mı? Hazırlandığı söylenen *Özel Yeteneklilere İlişkin Cumhurbaşkanlığı Politika Belgesi* sonuçlandırılabilir mi? Zekâ ve yeteneği öldüren anlayıştan yaş ayrımı gözetilmeksizin zekâ ve yeteneği geliştiren örgün, yaygın ve sargın eğitim ekosistemi kurulmasının önündeki 100 yıl boyunca birikmiş engeller aşılabilecek mi? Ülke ölçekli politika ve stratejileri belirleyecek özerk bir kurum kurulabilecek mi? Dün olduğu gibi Türkiye'nin bu en önemli beka meselesini aynı kararlılıkla ve ısrarla takip etmeye devam edeceğiz...

Yıllar önce Füsun Akarsu'nun kavramlaştırdığı gibi, "farklılığın bedeli döngüsü" hız kesmeden hatta çarpan etkisiyle bu ülkenin zekâ ve yeteneklerini öğütmeye devam ediyor. Çocuk Vakfı ise özürleri beklemekle yetinmeyecek. Taçkıran salgını ile ortaya çıkan eğitim açığı için hiçbir çocuğu dışta bırakmayan, yüzde yüz çocuk hakları anlayışı içinde önerilerini sürdürmeye devam edecek.

26 Ekim 2020 tarihinde duyurduğumuz *Türkiye'nin En Büyük Çocuk Ödevi İçin Eğitim ve Öğretim Hareketi*'nde⁸ buluşabilmek dileği ve umuduyla...

Mustafa Ruhi Şirin